Istoriografia Renaşterii franceze. Ediţii prezente în bibliotecile transilvănene

ELENA DAMIAN
Biblioteca Academiei Române
Filiala Cluj-Napoca

Résumé

L'historiographie française à l'époque de la Renaissance. Des éditions présentes dans les bibliothèques de Transylvanie

Déterminée par le processus de la modernisation d'ensemble de la société, l'historiographie a apporté sa contribution à l'essor général de la culture à l'époque de la Renaissance. Elle a enregistré l'expérience de l'érudition individuelle qui gagne un indiscutable primat. De nombreux mémorialistes et historiens, certains de véritables savants, ont recherché et élogié le passé de la France, en faisant appel aux archives, aux documents qui relataient les faits réels. Par leurs oeuvres érudites, ils ont apporté leur contribution à l'affirmation complète de l'historiographie française à l'époque de la Renaissance. De précieux exemplaires des oeuvres des plus importants auteurs français de la Renaissance occupent une place d'honneur dans les bibliothèques de Transylvanie, des oeuvres qui, par le présent étude, nous voulons les faire connaître à tous ceux qui apprécient les valeurs bibliophiles.

Keywords: *French historiography, Renaissance, scholars, Transylvanian libraries, bibliophile values.*

Apariţia Renaşterii a fost determinată de procesul modernizării de ansamblu a societăţii. Marile descoperiri geografice au adus un puternic impuls interesului pentru trecut. Cunoscând alte meleaguri, societatea europeană a putut să se cunoască mai bine pe ea însăşi. Ivirea scrisului istoric modern este strâns legată de modernizarea generală a culturii în perioada Renaşterii şi impregnată de umanismul specific acesteia, opus concepţiilor medievale. El pune în centrul preocupărilor sale omul, omul interesat exclusiv de viaţa pământeană, omul - măsura tuturor lucrurilor. Umanismul a dus la o laicizare a culturii. Învăţământul laic, opus celui scolastic medieval, a fost consecinţa firească pentru o societate care avea nevoie de tot mai mulţi oameni instruiţi. Noul instrument, tiparul, a

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

permis o mai largă răspândire a operelor literare şi ştiinţifice, iar folosirea limbilor naţionale le-a făcut accesibile şi în rândul oamenilor simpli.

Apariţia Reformei şi contracararea ei prin Contrareformă au influenţat şi ele în mod decisiv dezvoltarea vieţii intelectuale în întreaga Europă. Modernizarea istoriografiei a fost, prin urmare, o consecinţă firească a îmbinării acestor procese, a transformărilor survenite în viaţa socială. Enciclopedismul predomină, personalităţile Renaşterii manifestându-se în multiple domenii. Principala trăsătură a istoriografiei umaniste va fi caracterul său laic, raţionalist.

Leagănul istoriografiei umaniste, ca şi al umanismului renascentist în general, a fost Italia, cultura italiană bucurându-se de o deosebită autoritate, dar o contribuţie de seamă i-a revenit şi istoriografiei franceze.

Franţa dăduse naştere, în Evul Mediu, unei istoriografii foarte puternice, creatoare a unei tradiţii greu de înlăturat. Începutul războiului de 100 de ani a marcat epoca marilor cronici franceze. Luptele dintre Franţa şi Anglia, desfăşurate timp de un secol, au servit cronicarilor drept material pentru scrierile lor. **Jean Froissart** (1335?-1405?) dorea să reînvie gloria de altădată. El era convins că nobilii aveau toate calităţile şi, prin urmare, opera lui este părtinitoare. El vede peste tot eroism şi îndrăzneală. Cronicile lui au apărut, pentru prima oară, în 1495. Froissart se considera cronicar şi nu istoric, el nu dă prea multă atenţie problemelor politice, economice sau sociale. El povesteşte fără să interpreteze critic, dar tablourile dramatice sunt pline de farmec, impresionante, viu colorate.[1]

1. Spre deosebire de Froissart, **Philippe de Commynes** (sau Commines ori Comines, 1447-1511) nu este interesat de latura pitorească a povestirii. El se numără printre primii cronicari francezi care consideră că evenimentele nu sunt doar opera soartei, ci ele depind, în mare măsură, de voinţa omului. Commynes este conştient că epoca eroismului cu orice preţ a trecut. El cercetează, selectează şi critică. Opera lui, cea a unui istoric, este şi cea a unui psiholog, a unui moralist şi a unui artist. Commynes „*face din istorie o disciplină intelectuală*," spunea André Bossuat.[2] El are un puternic spirit de pătrundere şi de analiză a sufletului omenesc; realizează adevărate portrete psihologice celor pe care îi descrie.

[1] Sorina Bercescu, ***Istoria literaturii franceze. De la începuturi şi până în zilele noastre***, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 53-54.

[2] V.-L. Saulnier, ***Literatura franceză***, vol. I, traducere de Sorin Mărculescu, Bucureşti, Editura Albatros, 1973, p. 142.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

Commynes îi acordă spiritului critic un rol cu totul nou în prezentarea evenimentelor. Memoriile sale, opt cărţi bine documentate, cuprind evenimentele dintre anii 1464-1498, din timpul domniilor lui Ludovic al XI-lea şi Carol al VIII-lea.[3] Memoriile conţin amintiri personale sau ale unor martori direcţi la evenimentele politice şi diplomatice ale vremii, aprecieri critice asupra cauzelor şi consecinţelor evenimentelor respective.[4] Commynes aparţine istoriografiei medievale, prin concepţia teologică: întâmplările istorice sunt o manifestare a voinţei divine. Memorialistul preferă să judece, să analizeze decât să povestească şi, prin acest lucru, el este un precursor al istoriografiei moderne.[5] El este superior celorlalţi cronicari nu atât prin talentul său literar, cât prin calităţile sale de observaţie şi analiză.[6] Demn de remarcat este faptul că cei mai mari cronicari medievali scriau în limba franceză.

Umaniştii din epoca Renaşterii sunt preocupaţi de a găsi o metodă riguroasă de investigaţie, începând cu o informare mai precisă şi mai extinsă. Mulţi autori sunt orientaţi în lucrările lor originale spre constituirea unei ştiinţe istorice moderne, şi chiar spre o filosofie a istoriei.

În primii ani ai secolului al XVI-lea, istoria începe să nu mai semene cu epopeea; sub influenţa individualismului umanist şi al antichităţii regăsite, ea se dezvoltă cu mai multă măreţie, dar „păcătuieşte" atunci când este scrisă în limba latină. Un produs al umanismului francez îl constituie memoriile, a căror apariţie a fost stimulată de multitudinea evenimentelor din secolul al XVI-lea. Ele sunt mult mai numeroase decât în oricare altă ţară europeană[7] şi au fost în vogă şi în secolul următor.

Istoriografia franceză a înregistrat în epoca Renaşterii experienţa erudiţiei individuale, care câştigă un indiscutabil primat. Din dorinţa de a reda adevărul, istoricii, fie ei catolici sau protestanţi, se documentează cu

[3] Sorina Bercescu, ***op. cit.***, p. 55-56.

[4] ***Scriitori francezi***, coordonator Angela Ion, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 365.

[5] Vasile Cristian, ***Istoriografie generală***, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1979, p. 79.

[6] ***Histoire de la littérature française***, vol. I, coordonator Angela Ion, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1982, p. 77.

[7] Vasile Cristian, ***op. cit.***, p. 133.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

rigurozitate. Istoricii şi memorialiştii vor fi prezentaţi într-o ordine aproximativ cronologică.

2. Se afirmă acum numeroşi savanţi, printre care îl amintim, în primul rând, pe **Guillaume Budé** (1468-1540), cel care a fost numit de Erasm „*le prodige de la France*."[8] Budé cercetează trecutul Franţei, contribuind la cunoaşterea mai exactă a instituţiilor antice, prin lucrarea ***Annotationes in quattuor et viginti Pandectarum libros*** (1508; lucrarea a avut numeroase reeditări: 1524, 1528, 1535 şi altele).[9] Umanistul atacă vehement corupţia şi setea de câştiguri a aparatului juridic şi administrativ al timpului său. Budé întreprinde cercetări privitoare la istoria Franţei, apelând la arhive, la documentele care relatau faptele reale şi respingând legendele, compilaţiile şi fantezia cronicarilor medievali, în scopul de a realiza o investigaţie veridică a instituţiilor din trecutul îndepărtat al ţării sale. Prin erudiţia şi rigoarea informării ştiinţifice, opera lui Budé deschide noi căi de cercetare în istoriografia franceză a Renaşterii.[10] O bogată informaţie istorică şi filologică stă la baza lucrării ***De asse et partibus eius libri V*** (Paris, 1514; a avut numeroase reeditări; a apărut şi în limba franceză, în anul 1522, cu titlul ***Summaire ou épitomé du livre de Asse***, de asemenea cu numeroase reeditări). În această lucrare, Budé pune bazele numismaticii.[11] Cercetând monedele romane, autorul zugrăveşte un tablou veridic al Romei antice, prilej de referiri critice la prezent.

L'Institution du prince, scrisă în jurul anului 1522, dedicată lui Francisc I, este o culegere de cugetări şi referinţe la realitatea timpului său. Lucrarea a apărut după moartea lui Budé, în anul 1547, la Paris şi Lyon (3 ediţii).

3. **Jean Lemaire de Belges** (1473-1525) a încercat să dovedească originea troiană a francilor (în ***Illustrations des Gaules et singularités de Troie***). A fost şi istoriograful Annei de Bretagne.[12]

---

[8] ***Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle***, publié sous la direction de Monseigneur Georges Grente [Auteurs] Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux, Paris, Arthème Fayard Editeurs, 1951, p. 140.

[9] ***Ibidem***, p. 140 şi 142.

[10] ***Dicţionar istoric critic. Literatura franceză***, coordonator Angela Ion, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 31.

[11] Vezi şi Elena Damian, ***Cartea franceză a Renaşterii în fondurile Bibliotecii academice clujene,*** I, în ***Biblioteca şi cercetarea***, XI, Cluj-Napoca, 1987, p. 236.

[12] ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 445.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

4. Cea mai completă sursă istorică despre domnia lui Francisc I o constituie ***Mémoires*** (1569) a lui **Martin Du Bellay** (~1495-1559). Autorul utilizează mărturii personale, cât şi documentele lăsate de fratele său, diplomatul şi istoricul Guillaume Du Bellay (1491-1543), îndeplinind dorinţa acestuia de a alcătui un tablou istoric al timpului său.[13]

5. Studiile de arheologie îi datorează umanistului **Lazare de Baïf** (~1496-1547) două tratate importante: ***De re vestiaria*** (1526) şi ***De re navali*** (1536). Al doilea tratat conţine şi gravuri ilustrând luptele navale ale romanilor, inspirate de Columna lui Traian.[14] Numeroase reeditări sunt mărturie a succesului lor.

6. **Blaise de Monluc** (1502-1577) scrie ***Commentaires***. Ca un soldat ce era, el relatează faptele ca atare, fără să ţină seama de reguli de stil sau de sintaxă, dar reuşeşte să se facă plăcut. Textul comentariilor sale este cunoscut prin 3 copii, cea mai exactă fiind şi cea mai veche. Comentariile au văzut lumina tiparului în anul 1592, în două ediţii, la Bordeaux; au existat numeroase reeditări în secolul al XVII-lea.[15]

7. Lui **Jacques Cujas** (1510-1590) i se datorează introducerea unei viziuni istorice în studierea dreptului. El studiază dreptul roman în mediul său istoric, îndepărtând glosele şi comentariile, plasând textul în timp şi în spaţiu, lămurindu-l cu ajutorul istoriei şi al filosofiei. Studiază instituţiile în evoluţia lor. Exeget şi istoric, Cujas analizează şi lămureşte în ***Observations et Emendations***.[16]

8. **Adrien Turnèbe** (1512-1565) este autorul unei lucrări despre legenda lui Roland: ***Chronique et histoire faite et composée par Révérend en Dieu Turpin***..., Paris, 1527, reluată în ***La Chronique de Turpin***..., Lyon, 1583.[17]

9. Despre **Pierre Driart** nu se cunosc prea multe lucruri, doar că în ***Chronique***, redactată între 1522 şi 1535, sunt cuprinse memorii notate zilnic.[18]

---

[13] ***Histoire de la littérature française***..., p. 145; ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 241.

[14] ***Histoire de la littérature française***..., p. 34.

[15] ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 515-517 ; Sorina Bercescu, ***op. cit.***, p. 125.

[16] ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 208-209.

[17] ***Ibidem***, p. 674-675.

[18] ***Ibidem***, p. 238.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

10. **Pierre de La Ramée** (1515-1572) întreprinde cercetări ştiinţifice despre originile galice ale Franţei în lucrarea sa din 1559, ***De moribus veterum Gallorum***, tradusă în franceză, în acelaşi an, de Michel de Castelnau. A fost preocupat şi de istoria romană în ***De Caesaris militia*** (1559), lucrare tradusă în franceză în 1583 de către acelaşi traducător.[19]

11. **Hubert Languet** (1518-1581), în ***Vindiciae contra tyrannos***..., (1570), tradusă în franceză cu titlul ***La Puissance légitime du prince sur le peuple et du peuple sur le prince*** (1581), anticipează prin ideile sale ***Contractul social*** al lui Jean-Jacques Rousseau. Cartea a fost condamnată să fie arsă. Este expusă, pentru prima oară în Franţa, doctrina suveranităţii populare. Languet proclamă dreptul la răscoală împotriva suveranului care abuzează de putere.[20]

12. Pe aceeaşi linie, se înscrie şi **François Hotman** (1524-1590) care, prin lucrarea sa capitală, ***Franco-Gallia seu Tractatus isagogicus de regimine regum Galliae et de jure successionis*** (1573), tradusă în 1574 cu titlul ***Gaule-franque*** de către Simon Goulart, se dovedeşte a fi un autor cu vederi democratice. El proclamă dreptul unui consiliu naţional de a alege şi a abroga monarhia.[21]

13. **Michel de Castelnau** (1520-1592), prin ***Mémoires***, acoperă perioada 1559-1570. Lucrarea sa va fi publicată abia în 1621 de către fiul său, Jacques. Valoarea memoriilor sale constă în sinceritatea şi moderaţia tonului. Sunt cugetările sale asupra unor evenimente importante la care a luat parte.[22]

14. **Philippe Hurault** (1523-1599) şi-a redactat ***Mémoires*** începând cu anul 1586. Memoriile sale au fost tipărite în anul 1636.[23]

15. **Etienne de la Boétie** (1530-1563), în ***Discours sur la Servitude Volontaire***, lucrare compusă în 1548, care a circulat în manuscris, fiind tipărită mult mai târziu, a susţinut că există limite pe care natura şi Dumnezeu le impun puterii regale. Dacă ele sunt depăşite, poporul are dreptul să se revolte, deoarece nu există putere care să nu se sprijine pe asentimentul supuşilor.[24]

---

[19] ***Histoire de la littérature française***..., p. 146.
[20] Sorina Bercescu, ***op. cit.***, p. 122.
[21] ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 380.
[22] ***Ibidem***, p. 161.
[23] ***Histoire de la littérature française***..., p. 147.
[24] ***Dictionnaire des Lettres françaises***.., p. 122.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

16. **Etienne Pasquier** (1529-1615) este cel dintâi istoric francez care a înţeles nevoia unei istorii care să legitimeze, în condiţiile unei crize politice, instituţiile regatului. Opera sa se intitulează ***Recherches de la France*** (1560). El încearcă să răspundă la întrebarea „*Ce este Franţa?*" Răspunsul său este semnificativ: „*un popor distinct de altele prin instituţiile lui.*"[25] Prin aceasta, el deschide calea istoriei civilizaţiei franceze, care se relevă prin originalitatea instituţiilor sale.[26] ***Les Recherches de la France*** este „*o monumentală culegere de studii privind trecutul Franţei pe tărâm politic, religios şi literar.*"[27] Este socotit adevăratul fondator al istoriografiei în Franţa. El a analizat, dintr-o perspectivă novatoare, instituţiile Franţei, originea şi evoluţia lor, precum şi cea a moravurilor, ideilor literare şi limbajului, considerat în dimensiunea lui socială.[28] Ediţia din 1621 a lucrării cuprindea 10 cărţi.[29]

17. În epoca Renaşterii, se remarcă şi preocuparea pentru problemele teoretice ale istoriei. Cea mai importantă contribuţie îi aparţine lui **Jean Bodin** (1530-1596), filosof şi scriitor, autorul lucrării ***Methodus ad facilem historiarum cognitionem*** (Metoda pentru o mai lesnicioasă cunoaştere a istoriei), în care pune bazele filosofiei istoriei în Franţa, apărută în 1566 şi reeditată sub titlul ***Methodus historica*** (în care preconiza o reformă a studiului dreptului prin intermediul istoriei.[30] Această lucrare îi aduce autorului ei un succes deosebit; ea este prezentă şi în marile biblioteci transilvănene; de exemplu, la Biblioteca Academică clujeană, se păstrează o ediţie din 1583, apărută la Lyon, cu însemnări manuscrise şi sublinieri ce denotă faptul că ea a fost studiată de cărturarii ardeleni). Lui Bodin i se datorează o mulţime de idei politice, istorice şi juridice, clădite într-un adevărat sistem filosofic, în cadrul unei vaste opere, atât în limba franceză, cât şi în latină. Lucrarea sa, ***Les six livres de la République***, redactată în franceză, în 1576, şi apoi tradusă în latină, tot de Bodin, în 1586, este plină de erudiţie, un adevărat tratat politic, „*o adevărată enciclopedie filosofică şi politică*," lucru care îl consacra definitiv. Este primul autor francez

[25] Pompiliu Teodor, ***Introducere în istoria istoriografiei universale***, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 101.

[26] ***Ibidem***, p. 102.

[27] Sorina Bercescu, ***op. cit.***, p. 124.

[28] ***Scriitori francezi...***, p. 409.

[29] Vezi şi ***Dictionnaire des Lettres françaises...***, p. 555-560.

[30] Vasile Cristian, ***op. cit.***, p. 121-124.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

renascentist care expune cu claritate principiul suveranităţii statelor, cel care a adus o contribuţie esenţială la dezvoltarea teoriei climatului, pregătind, astfel, opera lui Montesquieu (şi din această importantă lucrare Biblioteca Academică clujeană păstrează două ediţii: Paris, 1591 şi Frankfurt, 1609).[31]

Prin concepţia pe care o are despre istorie, Bodin îi depăşeşte pe ceilalţi umanişti; a fost un filosof al istoriei. Deşi argumentul teologic ocupă un loc important în opera sa, Bodin considera că evoluţia umanităţii este guvernată de legi şi, prin urmare, cunoaşterea sa este posibilă. Pornind de la legile existente în evoluţia societăţii, el subliniază că istoricul poate să o cunoască în mod ştiinţific. Bodin constată că istoria poate avea trei sensuri: 1. umană (având omul ca obiect); 2. naturală (lumea fizică); 3. divină (Dumnezeu). Prima este supusă unor schimbări continue, ea nefiind niciodată aceeaşi în două momente diferite, iar ultimele două rămân neschimbate.

Bodin considera statul ca având un rol esenţial ca element indispensabil evoluţiei sociale.[32]

Scrisul istoric nu a fost izolat de problemele sociale şi politice ale vremii; astfel, Jean Bodin, celebru istoric şi filosof, deschizător de drumuri prin ***Methodus ad facilem historiarum cognitionem***, considera că istoria explică acţiunile oamenilor care trăiesc în societate, pentru a constata apoi că „*în fiecare zi, noi legi sunt create, noi obiceiuri, noi instituţii, noi rituri*". Bodin ne apare în lumina tratatului său drept unul din cei mai îndrăzneţi critici la adresa interpretărilor istoricilor de până la el. În locul interpretărilor medievale, el propune o istorie a civilizaţiei întemeiată pe ideea progresului istoric.[33]

18. **François de La Noue** (1531-1591) este autorul unor discursuri politice şi militare cu titlul ***Discours politiques et militaires*** (1587), în care, povestind evenimentele vremii, amestecă disertaţiile despre strategie sau morală cu cele despre lecturile dăunătoare spiritului. Informaţiile sale au

[31] Elena Damian, *Cartea franceză a Renaşterii în fondurile Bibliotecii academice clujene*, II, în ***Biblioteca şi cercetarea***, XII, Cluj-Napoca., 1988, p. 175.

[32] Vasile Cristian, ***op. cit.***, p. 132-133.

[33] ***Dictionnaire des Lettres françaises...***, p. 113-117; ***Histoire de la littérature française...***, p. 146.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

pretenţia de a fi conforme cu realitatea.[34] Sunt amintirile unui bărbat de acţiune. Lucrarea sa a fost tradusă şi în engleză (1587), în germană (1592) şi în olandeză (1613).[35]

19. **Pierre de Bourdeille** (senior şi abate de Brantôme, 1534-1614) este autorul a 3 scrieri: ***Vies des hommes illustres et des grands capitains*** şi ***Vies des dames illustres***; ele nu au fost publicate până în 1665; în 1666, va apărea cea mai cunoscută lucrare a sa, ***Vies de dames galantes***. Este un povestitor de întâmplări picante, anecdote de scandal şi un excelent pictor al moravurilor epocii sale.[36] El a început să-şi scrie operele din 1583 şi le termină între 1584 şi 1590; ele sunt mai valoroase din punctul de vedere al artei de povestitor a autorului, decât ca izvoare de documentare istorică.[37]

20. *„Atunci când scrierea istoriei a fost încredinţată oficial unor cărturari francezi, ei au încercat să îmbine forma umanistă cu patriotismul tradiţional. Aşa a procedat şi* ***Bernard de Girard, senior Du Haillan*** *(1535-1610), autorul unei sinteze a istoriei Franţei care valorifică bravura militară*".[38] Lucrarea ***L'Histoire générale des rois de France***, dincolo de unele confuzii sau imprecizii, se remarcă prin metoda de investigaţie ştiinţifică, întemeiată pe respectul adevărului istoric, extras din surse documentare autentice. El se opune absolutismului monarhic şi apără drepturile parlamentare. Alte lucrări mai importante sunt ***Regum Gallorum Icones a Pharmundo usque ad Franciscum II*** (1559), ***L'Etat et succès des Affaires de France ... depuis Pharamond jusqu'au roi Louis XI***, însoţită de ***L'Histoire sommaire des comtes et ducs d'Anjou***, 1570. După publicarea lucrărilor sale, începând din 1571, Du Haillan deţine funcţia de istoriograf al Franţei. Proiectul de a realiza o istorie generală a Franţei este realizat în 1576.[39] Du Haillan este socotit „*părintele istoriei Franţei*."[40] A fost iniţiatorul muncii ştiinţifice moderne.

21. **Henri Lancelot-Voisin de La Popelinière** (1541-1608), în lucrarea ***Histoire des histoires*** (1599), întreprinde o consistentă critică a

---

[34] Sorina Bercescu, ***op. cit.***, p. 125.

[35] ***Dictionnaire des Lettres françaises...***, p. 418.

[36] Sorina Bercescu, ***op. cit.***, p. 125.

[37] ***Dicţionar istoric critic....***, p. 47.

[38] Vasile Cristian, ***op. cit.***, p. 132.

[39] ***Histoire de la littérature française...***, p. 146; ***Dictionnaire des Lettres françaises...***, p. 265-266.

[40] ***Dictionnaire des Lettres françaises...***, p. 267.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

istoricilor care l-au precedat, inserând aici o examinare critică a scrisului istoric şi a dezvoltat o teorie a istoriei, în paralel cu o teorie a civilizaţiei. A fost numit „*istoricul istoriei perfecte*,"[41] deoarece năzuia la aceasta. El vede istoria într-un continuu progres şi afirmă superioritatea istoricilor moderni faţă de antici. „*Istoria nu îşi propune alt scop şi altă finalitate decât profitul pe care îl extragem din adevăr,*" spune La Popelinière.[42] Această perspectivă asupra istoriei umanităţii i-a oferit, probabil, şi posibilitatea privirii critice a scrisului istoric, în vederea argumentării necesităţii unei noi istorii.[43] ***Histoire des histoires***, capodopera sa, bogată mină de informaţii, se distinge faţă de celelalte lucrări contemporane de istorie printr-un simţ critic extrem de dezvoltat.[44]

22. **Théodore Agrippa d'Aubigné** (1552-1630) începe redactarea lucrării sale, ***Histoire universelle***, spre 1600; primele două tomuri au apărut în anul 1619. Este istoria luptelor susţinute de protestanţii din Franţa pentru cucerirea dreptului de exercitare a religiei lor. Cronica începe cu anul 1553, anul naşterii lui Henric al IV-lea şi trebuia să sfârşească în anul 1598, data Edictului de la Nantes. D'Aubigné a continuat povestirea evenimentelor până în 1602. El se raportează şi la toate evenimentele din Europa care au avut legătură cu istoria Franţei. D'Aubigné a primit propunerea de a deveni istoriograf încă din 1577, dar el a început munca de redactare în anul 1600 şi a terminat-o spre 1612. A tipărit primele două tomuri în 1619, atrăgându-şi condamnarea din partea justiţiei, unele volume fiind arse de către aceasta. Acest lucru l-a înverşunat şi, în 1626, a scos o a doua ediţie. A continuat apoi relatarea evenimentelor din anul 1602 şi până în 1622, lucrarea rămânând în manuscris până în 1776, când a fost tipărită prima oară. A încercat să fie imparţial, iar capitolele care cuprind amintiri personale sunt cele mai interesante. Vocabularul militar este savuros, bogat în termeni şi expresii proprii limbajului soldăţesc.[45]

23. **Jacques-Auguste de Thou** (1553-1617) domină istoriografia ultimului sfert de secol. El redactează ***Historiae sui temporis***, cu respectul cuvenit pentru faptele istorice, model de erudiţie şi obiectivitate. Sunt

[41] Pompiliu Teodor, ***op. cit.***, p. 14.
[42] ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 369.
[43] Pompiliu Teodor, ***op. cit.***, p. 18-20.
[44] ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 421.
[45] ***Ibidem***, p. 65-66; ***Histoire de la littérature française***..., p. 146.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

descrise evenimentele cuprinse între anii 1543-1572. Lucrarea a fost tipărită între anii 1604-1608, în 5 volume, la Paris. Sunt descrise şi evenimentele petrecute în ţara noastră între 1546 şi 1560, precum şi victoria lui Mihai Viteazul la Călugăreni (1595). Pagini din ea au fost traduse de Al. Papiu Ilarian în ***Tesauru de monumente istorice***.[46] El a fost apreciat de Bossuet (1627-1704) drept „*mare autor, fidel istoric.*"[47] El are un loc aparte printre umaniştii istorici din epoca Renaşterii,[48] datorită eforturilor sale de critică şi de imparţialitate.

Preocupările de erudiţie ale istoricilor au fost, aşadar, deosebit de numeroase în Franţa, în epoca Renaşterii, însă erudiţia modernă atinge aici adevărate culmi abia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

În urma cercetărilor efectuate în 6 mari biblioteci: 1. Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române (BAC), 2. Biblioteca „Teleki-Bolyai" din Târgu-Mureş (TGM), 3. Biblioteca „Brukenthal" din Sibiu (SB), 4. Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca (BCU), 5. Biblioteca „Batthyaneum" din Alba-Iulia (AB) şi 6. Biblioteca Documentară din Aiud (A), dintre cei 23 de autori francezi renascentişti (1480-1624) menţionaţi în lucrare, am regăsit 14 autori în 83 exemplare.

[46] ***Dicţionar istoric critic***..., p. 50-51; ***Histoire de la littérature française***..., p. 146. În anul 1601, în luna septembrie, a apărut la Paris broşura ***Discours de la mort de Michel Voyvode de la Valaquie***, scrisă de Denys Duval. Cf. ***Dicţionar istoric critic***..., p. 50.

[47] ***Dictionnaire des Lettres françaises***..., p. 664.

[48] Pentru Renaşterea franceză, unii cercetători francezi propun perioada 1480-1624. Vezi: ***Littérature française. La Renaissance***, vol. I, 1480-1548, Yves Giraud, Marc-René Yung, Paris, B. Arthaud, 1972; vol. II, 1548-1570, Enea Balmas, Paris, B. Arthaud, 1974; vol. III, 1570-1624, Jacques Morel, B. Arthaud, 1973.

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

Nr.	Autori: 14	9	9	5	7	5	1
Nr.	Exemplare: 83	28	18	14	11	10	2
	Autorul	BAC (1)	TGM (2)	SB (3)	BCU (4)	AB (5)	A (6)
1.	Th. A. D'Aubigné						
2.	**L. de Baif**	1	1				
3.	**J. Bodin**	5	2	3	3	2	
4.	E. de la Boétie						
5.	P. de Bourdeille						
6.	**G. Budé**	9		5	1	4	
7.	M. de Castelnau						
8.	**Ph. de Comines**	1	3		2		2
9.	**J. Cujas**	3	1	3	2		
10.	P. Driart						
11.	**M. Du Bellay**		1				
12.	Du Haillan						
13.	**Fr. Hotman**	2	3	2		1	
14.	Ph. Hurault						
15.	**Fr. de La Noue**		1				
16.	**H. Languet**	1	3				
17.	**La Popelinière**				1		
18.	J. Lemaire de Belges						
19.	B. de Monluc						
20.	**E. Pasquier**				1		
21.	**P. de La Ramée**				1		
22.	**J. A. de Thou**	5				2	
23.	**A. Turnèbe**	1	3	1		1	

În ordinea numărului de exemplare, autorii se prezintă astfel:

G. Budé - 19; J. Bodin - 15; J. Cujas - 9; Ph. de Comines - 8; Fr. Hotman - 8; J. A. de Thou - 7; A. Turnèbe - 6; H. Languet - 4; L. de Baif - 2; M. Du Bellay - 1; Fr. de La Noue - 1; La Popelinière - 1; E. Pasquier - 1; P. de La Ramée - 1.

Dintre ediţiile mai deosebite, le menţionăm pe următoarele:

- Budé, Guillaume, ***Annotationes in quattuor et viginti Pandectarum libros****...[Paris], ab Jodoco Badio Ascensio, 1524*, [8], [178] f., in-folio; cu signatură, cu marca tipografică, chenar ornamentat, cu doi posesori pe pagina de titlu, cu

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

ştampila de posesor a Bibliotecii Colegiului Reformat din Cluj, din 1871; tipar negru, letrine ornate, text cu marginalia, legătura din pergament gălbui, volum bine conservat (BAC).

- Budé, Guillaume, ***Altera aeditio annotationum in Pandectas***..., *[Paris], venundatur Badio, 1526*, [4], 69[-70]f., in-folio; cu signatură, cu marca tipografică, chenar ornamentat, cu ştampila de posesor T. Cipariu (BAC).
- Budé, Guillaume, ***Altera aeditio annotationum in Pandectas***..., *[Paris], venundantur Badio (sub prelo Ascensiano, ad 8 Calend. Febru), 1528*, [4], [70]f. (BAC).
- Budé, Guillaume, [***Annotationes in quattuor et viginti Pandectarum libros***...], *Basileae, apud Thomam Volffium, 1534*, [60], 862 p., in-8° (BAC).
- Budé, Guillaume, ***Altera aeditio Annotationum in Pandectas. Opera et expensa Conradi Resch***, *Basileae, in aedibus Thomae Volffij, 1534, Mense Septemb*., [21], 333 [-334]p., in-8° (BAC, 2 ex.).
- Budé, Guillaume, ***Annotationes in Pandectas***..., ediţie 1551, 2 exemplare, şi ediţia 1557, 1 exemplar (SB).
- Budé, Guillaume, ***De Asse et partibus eius, libri V***..., *Coloniae, in typographiae Soteriana, 1528*, in-8° (SB).
- Budé, Guillaume, ***De Asse et partibus eius, libri quinque***..., *Parisiis, Imprimebat Michael Vascosanus... Roberto Stephano et Johanni Roigny, 1541* (AB).
- Budé, Guillaume, ***Idem***, *Basileae, apud Nic. Episcopium Juniorem, 1556* (AB).
- Budé, Guillaume, ***De Asse et partibus eius, libri V***..., *Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1550*, 815, [79]p., in-8° (BAC).
- Budé, Guillaume, ***De moneta Graeca ad Gallicam pecuniam aestimata***..., în Pirckheimer, Bilibald, ***Priscorum numismatum ad Nurenbergensis Monetae valorem facto aestimatio***..., *Tubingae per Huldenrichum Morhordum, 1533*, [9] f. (f. 24-32), in-8° (BAC).
- Budé, Guillaume, ***Forensia***..., *Lutetiae, Rob. Stephanum, 1548*; lucrare foarte rară (AB).
- Budé, Guillaume, ***Forensia***..., *Basileae, apud Episcopium Juniorem, 1557*, 334 p., in-8°; lucrare foarte rară (BAC).
- Budé, Guillaume, ***Idem*** (SB).
- Bodin, Jean, ***Methodus ad facilem historiarum cognitionem***..., *[Lugduni], apud Ioann. Mareschallum, 1583*, [16] 396, [11] p., in-8°; cu signatură, cu marca tipografică, tipar negru, letrine ornate, unele pagini cu marginalia, cu ornamente la sfârşit de capitole, legătura din pergament gălbui, volum deteriorat; posesori Biblioteca Colegiului Reformat din Cluj şi Mich Bodohi?, 1767 nov. (BAC).
- Bodin, Jean, ***Idem***, *Lugduni, heredes Joannis Mareschalli, 1591* (SB).

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

- Bodin, Jean, ***Methodus historica***, în ***Artis historicae penus octodecim scriptorum, tom I*** *(ed. Johannes Wolf), Basileae, ex officina Petri Pernae, 1579*, [32], 995, [76] p., in-8°; cu signatură, cu marca tipografică, cu ştampila de posesor a Bibliotecii Colegiului Reformat din Cluj, din 1871, tipar negru, letrie ornate, unele pagini cu marginalia, legată în pergament gălbui, volum deteriorat (BAC).
- Bodin, Jean, ***Idem***, (TGM).
- Bodin, Jean, ***Les six livres de la république***, *Paris, chez Jacques du Puys, 1583*, [24], 1060, [44] p., in-8°; cu signatură, cu marca tipografică I.D.P., tipar negru, cu frontispicii, letrine ornate, text în limba franceză, cu marginalia în limba latină, legată în pergament alb, volum deteriorat (BAC).
- Bodin, Jean, ***Idem***, 1572 (AB).
- Bodin, Jean, ***De Republica libri sex***..., *secunda editione..., [Paris], apud Jacobum Du-puis, 1591*, [16], 1132, [63] p., in-8°; cu signatură, cu marca tipografică, cu deviza, cu ştampila de posesor a Bibliotecii Colegiului Reformat din Cluj, din 1871, tipar negru, frontispicii, letrine ornate, legată în pergament gălbui, volum deteriorat (BAC).
- Bodin, Jean, ***Idem***, 1584 (2 vol.) (AB).
- Bodin, Jean, ***Idem***, 1586 (2 ex.) (SB).
- Cujas, Jacques, ***Comment. ex libro XLI digestorum***..., *Lugduni, Joannes Tornaesium, 1559*, in-folio (SB).
- Cujas, Jacques, ***De origine iuris et omnium magistratuum et successione prudentium***..., în Crespin, Jean, ***Justiniani Institutionum libri IIII*** *(Pars 1-3) [Genevae, apud Eustathium Vignon], 1580*, [24], 423, [23] p.: 175, [1] p. : 224 p., in-12° (BAC).
- Cujas, Jacques, ***Idem***, 1597 (BAC).
- Cujas, Jacques, ***Paratitla in libros quinquaginta Digestorum, seu Pandectarum Imperatoris Iustiniani***, *Lugduni, apud Gulielmum Rovillium, 1587*, [32], 351 p., in-16°; cu signatură, cu marcă tipografică cu deviză, cu posesorul Michaël Kostjan? pe pagina de titlu; pe ultima pagină*: Ex Libris Michaëlis Kostjan?, 1763* (BAC).
- Cujas, Jacques, ***Paratitla in libros IX. Codicis Justiniani praelectionis***, *Pariisis, apud Sebastianum Nivellium, 1579*, [8], 784 p., in-12°; cu mai mulţi posesori (TGM).
- Cujas, Jacques, ***Novellarum Constitutionum***..., *Coloniae Agrippinae, 1569*, in-8° (BCU).
- Cujas, Jacques, ***Idem*** (SB).
- Cujas, Jacques, ***De feudis***..., *Coloniae Agrippinae, 1588* (BCU).
- Cujas, Jacques, ***Idem***, *1573*, in-8° (SB).
- Comines, Philippe de, ***De rebus gestis Ludovici, eius nominis undecimi Galliarum Regis et Caroli, Burgundiae Ducis, ... Commentarii..., ex Gallico facti Latini, a Ioanne Sleidano adiecta est brevis quaedam illustratio rerum et***

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

Galliae descriptio, *Argentinae, apud Cratonem Mylium*, *1545*, 376 [-383] p., in-4°; cu signatură, cu ştampila de posesor T. Cipariu pe pagina de titlu, tipar negru, letrine ornate, cu sublinieri şi însemnări manuscrise în carte, cu legătura refăcută din carton (BAC).

- Comines, Philippe de, ***De rebus gestis Ludovici, eius nominis undecimi Galliarum Regis et Caroli, Burgundiae Ducis, ... Commentarii..., ex Gallico facti Latini, a Ioanne Sleidano adiecta est brevis quaedam illustratio rerum et Galliae descriptio,*** *Parisiis, apud Christianum Wechelum*, *1545*, 395, [1] p., in-8° (TGM).
- Comines, Philippe de, ***Chronique et histoire ... contenant les choses advenues, durant le regne de Roy Loys unziesme et Charles huitiesme son filz***, *A Paris, par Jean Longis, 1556*, [9], 450 [recte 460] f., in-12° (TGM).
- Comines, Philippe de, ***De Carolo octavo, Galliae rege et bello Neapolitano commentarii*** (trad., comment., Johannes Sleidanus), *Argentorati, in aedibus Vendelini Rihelii, 1548*, [8], 111, [9] f., in-8° (TGM).
- Comines, Philippe de, ***Equitis de Carolo Octavo, Galliae rege***..., *Paris, 1561* (BCU).
- Comines, Philippe de, ***De rebus gestis Ludovici***..., *Paris, 1561* (BCU).
- Comines, Philippe de, ***Idem***, 2 exemplare (A).
- Hotman, François, ***C. Julii Caesaris De bello Gallico commentarii VII***, *Lugduni, apud Bartholomaeum Vincentium, 1574*, [20], 213, [3]: 173, [1], [20], [2] p., in-folio (BAC).
- Hotman, François, ***P. Sixti V. Fulmen brutum in Henricum ... regem Navarrae et ... Henricum Borbonium principem ... Condaeum evibratum (Cum aliis aliorum opusculis)***, *Romae, apud haeredes Antonii Bladii, 1585*, [14], 185, [3], 189-231, [8] p., 1 fig. xylogr., 1 tab, in-8°. (TGM).
- Hotman, François, ***Brutum fulmen Papae Sixti V. Adversus Henricum... regem Navarrae et... Henricum Borbonium principen Condaeum***, *Romae, apud haeredes Antonii Bladii, 1585*?, 234, [21], 1 fig. xylogr., in-8°; cu ex libris: Teleki (TGM).
- Hotman, François, **Idem** (SB).
- Hotman, François, ***Dialectica Institutionis libri IV***, *[Genevae], ex officina Jacobi Steorii, 1573*, [16], 363 p., in-8°(TGM).
- Hotman, François, ***Novus commentarius. De verbis Juris***, *Basileae, Nic. Episcopius, 1563*, in-folio (SB).
- Hotman, François, ***Quaestonium illustrium liber***..., *H. Stephanus, 1573* (AB).
- Thou, Jacques Auguste de, ***Historiarum sui temporis***..., ediţiile 1604, 1606, 1614, 1617; 5 exemplare (BAC).
- Thou, Jacques Auguste de, ***Idem***, ediţiile 1604, 1608 (AB).

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)

- Turnèbe, Adrien, ***Opera, nunc primum... collecta*** *(Tom I-III), Argentorati, sumptibus Lazari Zetzneri, 1600*, [12], 397, [35], 175, [11], 112, [10] p., in-foilio; cu ex libris: Conte Carolo Rubbi (TGM).
- Turnèbe, Adrien, ***Idem*** (AB).
- Turnèbe, Adrien, ***Panegyris de Calisio capto. Ad Henricum II. Francorum regem... de Caleto recepto***, în ***Historicorum opus in quatuor tomos divisum***, *Basileae, ex off. Henricpetrina, 1574*, in-folio; în Tom III, p. 1961-1968 (TGM).
- Turnèbe, Adrien, ***Carolo Maximiliano ano Valesio Francorum Regi Christianissimo***, *1570*? (BAC).
- Languet, Hubert, ***Vindiciae contra tzrranos, sive de principis in populorum, populique in principem legitima potestate***, *[Montbéliard, Jacques Foillet?], 1580*, [12], 302, [3] p., in-8°cu ex libris: Teleki (TGM).
- Languet, Hubert, ***Vindiciae contra tyrannos, sive principis in populum, populique in principem legitima potestate***, *Ursellis, apud Cornelium Sutorium, 1600*, [12], 281, [3] p., in-8° (BAC).
- Languet, Hubert, ***Idem*** (TGM).
- Languet, Hubert, ***Historica descriptio succeptae a caesarea maiestate... executionis contra S. Rom. Imperii rebelles... anno... 1567***, în ***Historicorum opus in quatuor tomos divisum***, *Basileae, ex off. Henricpetrina, 1574*, in-folio; în Tom IV, p. 2275-2285 (TGM).
- Baïf, Lazare de, ***Opus de re vestimenatria. Eiusdem de vasculorum materiis varietate tractatus***, *Basileae, in officina Frobeniana, per Hieronymum Frobenium, Ioannem Hervagium et Nicolaum Episcopium, 1531*, [11], 125, 79, [33] p., in-8°(TGM).
- Baïf, Lazare de, ***De Vasculis Libellus***..., *ed. Charles Estienne, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1536*, 55, [5] p., in-8°; cu sigantură, cu marcă tipografică, cu ştampilă de posesor a Bibliotecii Colegiului Catolic din Cluj, tipar negru, letrine ornate, cu legătura refăcută, volum bine conservat (BAC).
- Du Bellay, Martin, ***Commentariorum de rebus Gallicis, libri decem*** (traducător Hugues Sureau), *Francofurti, apud Andreanum Wechelum, 1574*, [16], 432, [12] p., in-folio; cu ex libris: Teleki şi posesorii: Thomas M. Holdentzius şi Severinus Georg f. Brünnow (TGM).
- La Noue, François de, ***Disputatio de bello Turcico***, în ***Camerarius, Joachim, De rebus Turcicis commentarii duo (Cum aliis aliorum opusculis)***, *Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Ioan. Aubrium, 1598*, 143, [1] p., in-folio; (p. 93-123) (TGM).
- La Popelinière, Henri Lancelot-Voisin de, ***L'histoire de France***..., *1581* (BCU).
- Pasquier, Etienne, ***Les recherches de la France***, *Paris, 1596* (BCU).
- Ramée, Pierre de La, ***Liber de moribus veterum***..., *Basileae, 1574* (BCU).

BDD-A19390 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:52 UTC)